

УДК 377.36:78.03(477.43/44)“19”(09)
DOI 10.31654/2663-4902-2022-PP-3-111-116

Найда Ю. М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та методики музичної освіти
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
payda.muz@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4765-2519

Найда В. Ю.

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка
кафедри диригентсько-хорових дисциплін та вокалу
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
payda.muz@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0878-0537

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОДІЛЛЯ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ

Музична освіта є основним компонентом у розвитку особистості музиканта, що спонукало авторів до вибору цієї теми. На основі опрацьованих наукових праць, зокрема архівних матеріалів, у статті висвітлено історичні події та виділено їхні особливості, що репрезентують результати дослідження становлення та розвитку професійної музичної освіти в спеціальних навчальних закладах Поділля в першій чверті ХХ ст.

Авторами охарактеризовано основні зміни, яких зазнавала музична освіта протягом зазначеного періоду. В історичній ретроспективі висвітлено динаміку функціонування та актуалізовано інформацію стосовно таких спеціальних навчальних закладів, як-от: музичної професійної школи, музичного технікуму у Вінниці, Народних консерваторій у Вінниці та Кам'янець-Подільському, диригентських курсів у Тульчині. Показана діяльність таких діячів, як М. Грінченко, Г. Давидовський, Г. Літинський, М. Орлов, Д. Френкін та багатьох інших.

Зібрані та проаналізовані матеріали лежать у межах музично-освітньої Подільської регіоналістики, що є важливим складником загальної історії педагогіки України. Узагальнення історичних матеріалів дає змогу зробити висновок, що на початку ХХ ст. під впливом соціально-економічних і суспільно-політичних змін, у результаті реформ відбулися позитивні зрушення в освіті, зокрема в музичній. З'ясовано, що на початку ХХ ст. створювались передумови для професійної підготовки музикантів у спеціальних навчальних закладах Поділля.

***Ключові слова:** диригентські курси, музична освіта, музичні технікуми, навчальні заклади, народні консерваторії, професійні школи, Поділля.*

Постановка проблеми. Процеси перебудови в сучасній професійній музичній освіті неможливо уявити без всебічного аналізу досвіду минулого. Теоретичні і практичні здобутки наших попередників у пошуках удосконалення професійної музичної освіти стали важливим джерелом збагачення її теорії та практики. Визначення умов розвитку професійної музичної освіти в першій чверті ХХ століття дасть нам змогу проаналізувати та оцінити здобутки українських освітян та митців того часу. Історичний підхід дає нам змогу розібратися в закономірностях поступового розвитку професійної музичної освіти, простежити його періоди та етапи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесу становлення та розвитку музичної освіти в Україні присвячені праці з історичного музикознавства вчених Л. Архімович, І. Гадалової, М. Грінченка, М. Гордійчука, Е. Дагілайської, Н. Кашкадомової, Л. Кияновської, Л. Корній, Л. Мазепи, А. Ольховського, Т. Старух, Ж. Хурсіної, К. Шамаєвої, Т. Шеффер, О. Шреєр-Ткаченко, М. Черепанина та інших. Питання історії становлення та розвитку музичної освіти на Поділлі знайшли відображення в

наукових працях дослідників М. Антошко, Т. Бурдейної-Публики, М. Ярової та інших. Важливим джерелом вивчення становлення та розвитку музичної освіти є також постанови вищих державних органів влади, інструктивно-методичні листи Міністерства освіти УРСР, матеріали конференцій тощо. Аналіз наявної літератури свідчить про те, що нині в Україні проходить ґрунтовне вивчення цілісної системи становлення та розвитку музичної освіти від її зародження до наших днів. Проте багато проблем минулого ще не висвітлено та не систематизовано. Переважно це стосується саме професійної музичної освіти, зокрема на Поділлі в першій чверті XX століття.

Мета статті полягає в розкритті процесу становлення та розвитку професійної музичної освіти в навчальних закладах Поділля в першій чверті XX ст.

Основний матеріал дослідження. На початку XX ст. на Поділлі існували музичні технікуми, музичні професійні школи (профшколи), народні консерваторії, диригентські курси. Вінницький музичний технікум було засновано в 1920 р. Від початку існування його становище було вкрай складним. Весь необхідний інвентар, музичні інструменти, ноти, книги і журнали для бібліотеки закуповували переважно за кошти, що надавали як допомогу місцеві професійні та партійні організації, тому кількість придбаного була недостатньою. Викладацький склад технікуму був змушений складати власну навчальну програму та всю супровідну документацію, що дуже ускладнювало роботу навчального закладу. У Статуті музичного технікуму було визначено мету навчання – підготовку виконавців-віртуозів, оперних та камерних співаків, педагогів теоретичних дисциплін. Оскільки власне приміщення технікуму було відсутнє до 1924 р., його доводилось постійно орендувати в інших організаціях [6, арк. 4]. Тому не дивно, що постало питання про закриття музичного технікуму. Але 22 грудня 1924 р. на засіданні колеги Українського головного комітету професійної освіти з губернськими інспекторами була ухвалена постанова, у якій зазначалось: «Беручи до уваги повну відсутність художніх навчальних закладів на Поділлі, вважати категорично необхідним збереження муз. технікуму Вінниці шляхом запровадження в ньому нормального життя, надання йому засобів і необхідного помешкання, для чого увійти з відповідним клопотанням через центральні органи в Подільський губвиконком» [9, арк. 2]. Після ухвалення постанови в 1924 р. технікуму надали в користування частину приміщення центральної трудової школи.

Підготовка спеціалістів у Вінницькому музичному технікумі здійснювалась на 4 відділах, як-от: фортепіанний, оркестровий (духові та струнні інструменти), вокальний та теоретичний. У 1924 р. у технікумі навчалось 119 студентів, серед яких 86 на фортепіанному, 21 на оркестровому, 11 на вокальному, 1 на теоретичному відділі [7, арк. 4]. З 1925 р. музичний технікум перейшов на державне утримання. Студентський контингент значно знизився. У 1925/1926 навчальному році в технікумі вже навчалось 30 студентів, серед яких 18 на фортепіанному, 4 на скрипковому, 5 на вокальному і 3 на теоретичному відділі [7, арк. 1]. До викладацького складу входили 13 викладачів, серед яких: О. Губерман, М. Литвиненко-Вольгемут, В. Мерзляков, М. Отамановський, Б. Поляков, С. Савченко, Є. Салтановська, Б. Шерр. У різні роки роботу колективу очолювали директори: О. Губерман, М. Орлов, С. Папа-Афанасопуло, Д. Френкін [7, арк. 4]. Свій професіоналізм та практичні навички студенти музтехнікуму виявляли під час проходження практики на дитячому відділі музичної профшколи. Там вони навчали дітей музичної грамоти та працювали керівниками класів [5, арк. 16]. Музична профшкола існувала паралельно із музичним технікумом, де викладали майже одні й ті ж викладачі. Директором школи був М. Орлов. До навчальної програми музпрофшколи входили предмети, що відповідали програмі музичного училища з фаху фортепіано, теорії та історії музики, сольфеджіо, теорії композиції, хорового та оркестрового класів. У Статуті школи була визначена мета закладу – підготовка впродовж трьох років співаків, хористів, акомпаніаторів, музикантів духових оркестрів, клубних працівників. Навчання було безкоштовним до 1922 р., в період з 1922 по 1925 р. ввели плату за навчання, а із 1925 р. профшкола перейшла на державне утримання.

Музичний технікум відіграв важливу роль у пропаганді музичного мистецтва серед населення. Студенти виступали з концертами на підприємствах, у клубах, навчальних закладах Вінниці та населених пунктах Вінницького округу. Під час виступів

вони виконували твори Й. Баха, О. Бородіна, Р. Глієра, С. Рахманінова, М. Римського-Корсакова, П. Чайковського, Ф. Шуберта та інших відомих композиторів [8, арк. 5]. Студенти з викладачами технікуму повинні були влаштовувати концерти та концертні лекції двічі на місяць. Регулярні публічні виступи виховували в студентів сценічну витримку, самоконтроль, виконавські навички, що є важливими умовами підготовки музиканта-професіонала.

Завдяки детальному вивченню архівних документів було виявлено ряд перешкод у діяльності музичного технікуму, як-от: відсутність визначеності характеру підготовки фахівців між закладами просвітницького та професійного спрямування; не було враховано специфіки музичної освіти; «у системі музичної освіти відсутня необхідна щаблевистість» [4, с. 3]; навчання у вищих навчальних закладах такого типу не відповідало загальній меті підготовки спеціалістів вихователів музичного активу, організаторів музичної самодіяльності. Незважаючи на це, у 1920-х роках технікум посів гідне місце в системі професійної музичної освіти. Долаючи матеріальні труднощі, переслідування з боку влади, викладачі та студенти виконували головне призначення – піднесення музичної освіти на новий професійний рівень.

Із діяльністю Вінницького музичного технікуму пов'язане ім'я Г. Літинського – професора Московської консерваторії, композитора, автора підручників з теоретичних дисциплін, який на початку 1920-років був завідувачем відділу політосвіти Вінниці. Він прагнув на основі технікуму створити потужне середовище фахової музичної освіти, організувати додаткові класи та спеціальності. Літинський зробив багато задля розвитку професійної музичної освіти на Поділлі, як-от: сприяв відкриттю оперного театру (кінець 1920-років) та філармонії (середина 1930-х років) у Вінниці; підтримував симфонічний оркестр технікуму, що посідав гідне місце в музичному житті міста.

Із розвитком загального рівня освіченості населення краю в аматорських музикантів наростало бажання професійно займатися музикою та підвищувати рівень музичної освіти. У 1918 р. у Вінниці з метою поширення музичних знань серед широких верств населення скрипаль Б. Мироненко намагався відкрити загальнодоступний музичний заклад – Народну консерваторію. Але тодішня політична ситуація стала на заваді здійснення цього задуму. У 1919 р. актор М. Садовський запропонував диригенту Г. Давидовському, який на той час був керівником художньої капели, створити на її базі Народну консерваторію, але цей задум також не був реалізований [2].

У Вінниці Народну консерваторію, у деяких документах «державну», було відкрито в липні 1920 р. Директором був скрипаль Д. Френкін. У консерваторії безкоштовно вивчали вокал, теорію музики, сольфеджіо тощо. Викладали такі музиканти, як-от: О. Губерман (теоретичні дисципліни), М. Литвиненко-Вольгемут (вокал), С. Савченко (вокал), В. Мерзляков (вокал), Є. Салтановська (фортепіано). Народна консерваторія проіснувала недовго і в 1923 / 1924 н. р. з'єдналась із музичним технікумом [2].

У серпні 1920 р. за ініціативи прогресивних мистецьких організацій Народна консерваторія була відкрита в Кам'янець-Подільському. Вчилися в ній переважно робітники, від яких вимагали елементарних здібностей до музики. У консерваторії функціонували диригентсько-хоровий, інструментальний, драматичний і вокальний відділи, на яких готувалися народні вчителі музики і співу. Виняткове значення мало навчання хоровому співу в системі підготовки диригентів та організаторів народних хорів. Головою консерваторії був М. Грінченко. Викладачі – М. Литвиненко-Вольгемут (вокал), З. Комінек (гра на музичних інструментах), В. Петр (музична грамота і музична література). Головним завданням народних консерваторій було навчити вихованців елементарним основам музичної грамоти, співати, грати на музичних інструментах, керувати хоровими колективами та ознайомити з музичною літературою.

Корисною справою в розвитку музичної освіти стала організація перших диригентських курсів у Тульчині у 1926 р. Протягом двох тижнів курсисти прослухали такі дисципліни, як-от: теорія та гармонія (24 год.), сольфеджіо (12 год.), історія української музичної культури (6 год.), техніка диригування (4 год.), ознайомлення з хоровою літературою (4 год.), слухання музики (6 год.), дикція і виховання голосу (6 год.), практика диригування (3 год.) та інші. Навчання на курсах складалося з двох частин. Перша – лекції та бесіди, друга – практичні заняття, під час яких кожний слухач

курсів повинен був продиригувати певну п'єсу. Попри те, що за такий короткий період неможливо вивчити програму з музики повністю, діяльність курсів успішно вирішувала деякі проблеми, як-от: було виявлено кількість музично освічених людей цієї місцевості; у слухачів відбулося відновлення старих знань з музики та засвоєння нових; слухачі отримали новий репертуар та набули певного досвіду щодо утворення та керування хоровим колективом [3, с. 106].

Протягом наступних років продовжувалася реорганізація музичних навчальних закладів. Постановою Наркомпроса УРСР від 1928 р. були ліквідовані музичні технікуми. Замість них відкрили виконавські відділи в музичних інститутах. Система розпалася на дві частини – профшколу та інститут.

Висновки. Отже, у першій чверті XX ст. остаточно відбулося розмежування музичної освіти на професійну і загальну. Післяреволюційні роки були періодом пошуків та експериментів, періодом, у якому зафіксовано значні досягнення та суперечності в галузі музичної освіти. У той час музична освіта розвивалася продуктивно завдяки професійним підходам, залученню кращих композиторських сил, підключенню елементів музичної освіти [1, с. 104].

Перспективи подальших досліджень. Фіксація для майбутніх поколінь сторінок історії зародження та становлення професійної музичної освіти в навчальних закладах Поділля в першій чверті XX століття є необхідним засобом для її подальшого розвитку в межах не тільки регіону, а й країни. Тож перспективи подальших досліджень із залученням архівних матеріалів сприяють історичному відтворенню цілісної картини розвитку української музичної освіти.

Література

1. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа XX століття в контексті розвитку музичної педагогіки: історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 460 с.
2. Із скарбниці пам'яті. URL: http://vinmuzik.vinnitsa.com/index.php?option=com_content&task=section&id=1&Itemid=2. (дата звернення 1.06.2022).
3. Семенко Л. І. Їх поєднала пісня Леонтовича... Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2007. 272 с.
4. Система музикального образования. *Музыкальное образование*. 1930. № 4. С. 3.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Міністерство образования Украины. 1917–2000 рр. оп. 4 Спр. 298. Детское отделение музыкальной профшколы, 1920 р., 16 арк.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Міністерство образования Украины. 1917–2000 рр. оп. 6. Спр. 298. Дело об открытии техникума, 1920 р., 4 арк.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Міністерство образования Украины. 1917–2000 рр. оп. 4. Спр. 761. Протоколы заседаний педагогического совета, 1924–1926 рр., 4 арк.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Міністерство образования Украины. 1917–2000 рр. оп. 3 Спр. 742. Отчёты о работе техникума, 1920–1925 рр., 10 арк.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф. 166 Міністерство образования Украины. 1917–2000 рр. Спр. 3742. Постановление коллегии Укрглавпрофобра с губернскими инспекторами, 1924 р. 2 арк.

References

1. Huralnyk, N.P. (2007). *Ukrainska fortepianna shkola XX stolittia v konteksti rozvytku muzychnoi pedahohiky: istoryko-metodolohichni ta teoretyko-tekhnohichni aspekty* [Ukrainian piano school of the XXth century in the context of the development of musical pedagogy: historical-methodological and theoretical-technological aspects]. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
2. Iz skarbnytsi pam'iaty. [From the treasury of memory.] URL: http://vinmuzik.vinnitsa.com/index.php?option=com_content&task=section&id=1&Itemid=2. (data zvernennia 1.06.2022) [in Ukrainian].

3. Semenکو, L.I. (2007). Yikh poiednala pisnia Leontovycha... [They were united by Leontovych's song...] Vinnytsia: PP "Edelweis i K» [in Ukrainian].

4. Sistema muzykalnogo obrazovaniya [System of music education]. (1930). *Muzykalnoye obrazovaniye – Musical education*, 4, 3 [in Russian].

5. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] F. 166 Ministerstvo obrazovaniya Ukrainy. 1917–2000 rr. op. 4 Spr. 298. Detskoe otdeleniye muzykalnoi profshkoly, 1920 r., 16 ark. [in Ukrainian].

6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] F. 166 Ministerstvo obrazovaniya Ukrainy. 1917–2000 rr. op. 6. Spr. 298. Delo ob otkrytii tekhnikuma, 1920 r., 4 ark. [in Ukrainian].

7. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] F. 166 Ministerstvo obrazovaniya Ukrainy. 1917–2000 rr. op. 4. Spr. 761. Protokoly zasedanii pedagogicheskogo soveta, 1924–1926 rr., 4 ark. [in Ukrainian].

8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] F. 166 Ministerstvo obrazovaniya Ukrainy. 1917–2000 rr. op. 3 Spr. 742. Otchioty o rabote tekhnikuma, 1920–1925 rr., 10 ark. [in Ukrainian].

9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] F. 166 Ministerstvo obrazovaniya Ukrainy. 1917–2000 rr. Spr. 3742. Postanovlieniye kollegii Ukrglavprofobra s gubernskimi inspektorami, 1924 r. 2 ark. [in Ukrainian].

Naida Y.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant Professor of the Department of Musicology,
Instrumental Training and Methods of Music Education
of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Naida V.

Candidate of Pedagogical Sciences,
senior teacher of the Department
of Conducting-Choral Disciplines and Vocal
of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL MUSIC EDUCATION IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF PODILLIA REGION IN THE FIRST QUARTER OF THE XXth CENTURY

Music education is the main component in the development of a musician's personality, which prompted the authors to choose this topic. Based on the studied scientific works, in particular archival materials, the article highlights historical events and distinguishes their peculiarities, which represent the results of the research of the formation and development of professional music education in special educational institutions of Podillia region in the first quarter of the XXth century.

The authors characterized the main changes that music education underwent during the specified period. The dynamics of functioning has been highlighted in the historical retrospective and the information about the following special educational institutions has been updated: professional music school, technical school of music in Vinnytsia, people's conservatories in Vinnytsia and Kamianets-Podilskyi, conducting courses in Tulchyn. The activities of such figures as M. Hrinchenko, H. Davydovskyi, H. Litynskyi, M. Orlov, D. Frenkin and many others has been shown.

The collected and analyzed materials are within the scope of music-educational Podillia region regional studies, which is an important component of the general history of

Ukrainian pedagogy. Summarizing of the historical materials allows us to conclude that at the beginning of the XXth century under the influence of socio-economic and socio-political changes, as a result of the reforms, there were positive changes in education, particularly in music one. It has been found that at the beginning of the XXth century prerequisites were created for the professional training of musicians in special educational institutions in Podillia region.

Key words: conducting courses, music education, music technical schools, educational institutions, folk conservatories, professional schools, Podillia region.